

סמלים ומוטיבים קבליים בסיפור "עדו ועינים" לש"י עגנון

מבקריו השונים של הסיפור "עדו ועינים" עמדו על אופיו האליגורגי של הסיפור.

כלומר, לפנינו סיפור בעל כמה שכבות. השכבה הראשונה היא הרובד הגלוי — בו נמצא את סיפור האהבה המשולשת שבציגה הם: גמולה, גמזו וגינת. ואילו השכבות האחרות הנן פרי פירוש אליגוריסטי של המבקרים השונים, המנסים, כל אחד לפי דרכו, למצוא את הפירוש הנאות לו.

קורצווייל מעמיד את נושא הסמיו של הסיפור על מוטיב השיבה אל הארכאי. לדעתו, מגיע עגנון דרך הסיפור למסקנה, כי כל שיבה כזו פירושה אבדון.¹ קורצווייל במאמרו הסתפק בקביעה זו ולא ניסה לבדוק מה משמעות הארכאי ומה הוא מסמל. דרכו של קורצווייל בפירושו הנה בעיקרה בדיקת מוטיבים מסוימים החוזרים ביצירות עגנון,² העוזרים לו להגיע למסקנתו, שגם סיפור זה שייך למערכת הסיפורים שבהם נמצא מוטיב "השיבה המאוחרת".

משולם טוכנר במאמרו³ ניסה לעמוד על משמעותו הסמלית של הסיפור ולבדוק את הפרטים השונים המצטרפים כדי תמונה אחת. הוא העמיד את הסיפור על 3 מוטיבים מרכזיים:

1. הזיקה בין הדת הכתובה והמסורה ובין מידת מימושה בחיי היהדות, כאשר לצורך זה "דורש" טוכנר את השם "עדו ועינים" — כ"יעוד ומעיין" כלומר — "מעיינות התורה ויעודה".
2. הזיקה בין המקורות הכתובים והמסורים — כלומר התורה בכלל ובלבושה המסתורי ביותר — בקבלה בפרט — ובין המחקר במדעי היהדות, כאשר טוכנר קובע, כי כאן הביע עגנון את דעתו השלילית על המחקר המודרני.
3. המאבק בין האמן שבעגנון ובין החוקר שבו — כאשר טוכנר קובע גם כאן, שבתחמושו של מוטיב זה חלה הכרעה רבת חשיבות — "עגנון לא נתפתה, לא מדעת ולא שלא מדעת לפיתויי המחקר — וגשאר נאמן לשירה".⁴

עיקר מחקרו של טוכנר נאחז בשני המוטיבים הראשונים. בהקשר לכך מגיע טוכנר למסקנה נוספת האומרת, כי בסיפור זה השתמש עגנון בדרכי הסימבוליקה הקבלית כאשר הוא מסגל את עקרונותיו (תוכן גלוי וחוכן נסתר), ולא זאת בלבד אלא הכניס את כל מערכת המידות והגתיכות שהיא נדרשת בהם כמו פשט, רמז, דרש, סוד, נוטריקון וכד'.⁵

הבחנה זו של טוכנר הנה חשובה ביותר, אך היא, כמו הבחנות אחרות חשובות שלו — אינה זוכה להארה מספיקה ולהוכחה מצדו. כלומר, נמצא אצל טוכנר הבחנות מבריקות — אך אלו באמת באות כקביעות חד משמעיות מבלי שהוכחו דיין.

מאמרו של טוכנר שימש נקודת מוצא למפרשים נוספים.⁶ אלו נאחזו בכמה מפירושו והוסיפו פירושים משלהם לגבי חלק מן הסמלים המופיעים בסיפור.

כך, למשל, פירושו של ע' צמח.⁷

ע' צמח "לוקח" חלק מפירושו של טוכנר, אך מקבל את הבחנתו של קורצווייל ומפתחה. לגביו זהו סיפור סמלי, המעמיד את יהדות העבר המסורתית מול היהדות החדשה, הכנענית או העברית.

בעיוני זה בסיפור אנסה לבדוק כמה מהנחותיו של טוכנר, למצוא להן סימוכין בספרות הקבלה ולאורן לבדוק מחדש את משמעותן הסמלית של הדמויות בסיפור.

הסיפור מתחלק ל-7 פרקים, כאשר ברובד הגלוי שלו אנו עדים לפגישות שונות בין המספר לבין מספר דמויות. פגישות אלו הן לכאורה מקריות, אך הן הופכות טעמן ומקבלות את משמעותן הגורלית עם סיומו של הסיפור.⁸

המספר, גרייפנבך, גינת, גמזו וגמולה הם דמויות, שהקשר ביניהן ברובד התיצוני אינו גלוי. אך כשאנו בודקים היטב אנו מגלים, כי חוטים נסתרים מובילים אותנו מעלילה אחת לאחרת.

היחידה הראשונה הנה הפרק הראשון. פה נפגשים הגרייפנבכים והמספר ועיקר פגישתם עומד בסימן הבית (והיציאה ממנו), ד"ר גינת והעלים.

היחידה השנייה הנה הפרקים ב', ג', ד'. פה נפגש המספר בבית בגמזו ועיקר פגישתם עומד בסימן גמולה, העלים וד"ר גינת, כשהקשר בין אלו עדיין מצוי בהרהורי לבו של המספר ולא מומש.

היחידה השלישית הנה הפרקים ה', ו'. זוהי פגישתו השנייה של המספר עם גמזו — בבית, כאשר בסופה הורה המספר בשתי הדמויות (גינת, גמולה), שקודם לכן (ביחידה הראשונה והשנייה) רק שמע אודותן.

היחידה הרביעית מאחדת ומרכוזת בתוכה את כל הנפשות ואת כל הפגישות ומסתיימת בשיבה הביתה.

* * *

למרות שהסיפור בנוי כמערכת של פגישות ושיחות, סובבות הפגישות והשיחות הללו סביב ציר אחד המאכלס בתוכו 4 דמויות עיקריות: גמולה, גמזו, גבריה בן גאואל וד"ר גינת. שאר הדמויות בסיפור הן דמויות משניות, תולדות מקבילות של הדמויות המרכזיות.⁹

הבעיה המרכזית שעמדה בפני מפרשי הסיפור הייתה בעיית זהותה של גמולה. לכולם ברור היה כי גמולה הנה דמות אליגורית. קורצווייל לא ניסה לפענח את זהותה האליגורית של גמולה עד הסוף וטען, שגמולה מייצגת את הפיוטי הארכאי — או כדבריי: "משהו רחוק, קמאי ומאגני".¹⁰ טוכנר מפענח את זהותה האליגורית של גמולה כשכינה¹¹ או כתורה הגלית והנסתרת. בפירושו מתייחס

8 וראה גם — יואב אלשטיין: עוללים ויושר, תל-אביב 1970; הלל בריל — בין עגנון לקפקא "בר ארייך" תשל"ג; ג' שקד — אמנות הסיפור של עגנון, ספרית הפועלים תשל"ג.
9 ע' צמח — על התפיסה ההיסטוריוסופית בשניים מספריו המאוחרים של עגנון — הספרות תשל"ל, כרך ב', מס' 2.
10 בעניין זה ראה ג' שקד בספרו אמנות הסיפור של עגנון, ספרית הפועלים תשל"ג, עמ' 63.
11 לעניין זה ראה שקד אמנות הסיפור של עגנון, ספרית הפועלים תשל"ג, עמ' 48, 63.
12 קורצווייל שם — 149.
13 טוכנר — פשר עגנון — 111.

1 ברך קורצווייל — מסות על סיפורי ש"י עגנון, הוצאת שוקן ירושלים ת"א, תשכ"ב.
2 קורצווייל בספרו הבל — הערות "עדו ועינים" עמ' 158-160.
3 קורצווייל עומד בעיקר על המוטיבים כמו: הבית, המפתח, העכבר ומוטיב הסהרוריות.
4 משולם טוכנר, פשר עגנון, הוצאת אגודת הסופרים בישראל ליד הוצאת מסדה תשכ"ח.
5 טוכנר בספרו הבל במאמרו פשר עדו ועינים, עמ' 108.
6 שם, עמ' 109.
7 וראה שם, עמ' 110.

הוא לזיהוי הראשון בלבד ולגבי השני – הסתפק באמירה בלבד. סימוכין לזיהוי זה הוא מביא מדרך התיאור של גמולה – אישה צעירה עטופה לבנים ויחפת רגליים ושערה פרוע ועיניה עצומות והוא אומר: 14 "ארשת זו של השכינה טבועה בספרות המסורת ובספרות העברית כאחת (עיין ביאליק, לבדי). זיהוי זה הנו יפה, אך ההוכחה הצמודה לו דלה ולא מספקת.

בעיון זה נלך בעקבותיו של טוכנר אך ננסה לבסס את זיהויו מתוך הכתובים.

א. שמה של הדמות גמולה מעלה את האסוציאציה של שם הספירה האחרונה מלכות או השכינה – המופיע בתיקוני זהר – כגמילת חסד.

"דהא שכנתא מסטרא דחסד אתקריאה גמילת חסד" 15. דמותה של גמולה בהופעותיה השונות בספור מתקשרת ללבנה שאף היא סמל לשכינה – בזהר.

הזהר מתאר את הלבנה 16 היושבת על מכונה בשנים עשר תחומים (כלומר, אלו הם 12 מחנות השכינה) ועל שבעה עמודים. מיעוט הירח מתואר כמצב בו שולטים בעולם קללות יסורים וכאבים 17, ולעומת זאת זמן מילוי הירח מתואר 18 כציון התקשטות הירח לקראת השמש (הקב"ה) כשאלו עומדים זה לעומת זה; ובלשון הזהר: "כתרים אהובים אלו עומדים זה לעומת זה והבתולות עומדות עימה".

בסיפורנו הלבנה מאירה באורה את גמולה – היא מדומה ללבנה – תמה כלבנה, והלבנה היא זו שמפעילה אותה. כאשר הלבנה במלואה 19, היא עושה את הליכותיה של הלבנה ומלווה אותן בשיר. שירה של גמולה הופך אצל המספר 20 לשירה של הלבנה כאשר הוא חולם שהלבנה אף היא שרה: ידל ידל ידל זה פה מה. משמעות השיר מוקשה ואינה ברורה. טוכנר בפירושו קובע שאלו הן ראשי תיבות לפסוק מתוך שיר השירים 21 יבוא דודי לגני ויאכל פרי מגדיו. פירוש זה נאה כשלעצמו, אך פרט לכך שהוא נמצא בשיר השירים לא נמצא אליו התייחסות כל שהיא במדרש ובהר. ולא עוד, אלא שעיקרון ראשי התיבות לא נשאר עד סופו. גמזו בתארו את גמולה היושבת ומשוחחת עם אביה מתארה כשהיא יושבת וגדי מונח לה על ברכיה. ציור דומה מופיע אף בזהר – כציון השכינה הרועה גדיותיה 22.

דרך תיאורה של גמולה אינה דרך תיאור ריאליסטי. עגנון משתמש בדרך תיאורה כציונים המתקשרים לעולם האלוהות (או עולם המרכבה). נאמר עליה, כי היתה "תמה כלבנה, עיניה זיקוקי אור ומראה פניה מראה נוגה", כך מתאר בעל הזהר את מראה המרכבה האלוהית המתגלה 23. עיקר ייתודה של גמולה – בקולה. קולה מתוק כצלילי ערב. או "כשהיתה פותחת פיה בשיר היה קולה מלבלב כקול גרופית הציפור שקולה ערב מכל ברייה שבעולם" 24.

לשירה תפקיד חשוב במיסטיקה היהודית ויש לה השפעה מאגית על הנעשה בעליונים. קול שירת המלאכים לפני כסא הכבוד מופיע כבר בספרות המיסטית הקדומה. בספרי היכלות אנו מוצאים 25 סיפור על המלאכים בפתח ההיכל השישי השרים לפני הקב"ה ונשרפים באש לאחר שירתם. בזהר מופיעה הציפור כסמל למטטרון – המלאך, שהוא חנוך המתההי העומד ליד כסא הכבוד. כמו כן בקראת אף השכינה ציפור 26.

בזהר 27 אנו מוצאים תיאור של השכינה או כנסת ישראל כשהיא משבחת את הקב"ה ומביאה לפניו משבחים ומזמרים. בעל הזהר דורש: "אני חבצלת השרון – זו כנסת ישראל העומדת ביפי הנוי בגן עדן השרון שהיא שרה ומשבחת למלך עליון".

גם לשינוי שחל על גמולה עם בואה לכיתו של גמזו נמצא סימוכין. שינוי זה שחל על גמולה אינו פתאומי אלא עובר משלב לשלב. "תחילת דינו היתה שפסקה גמולה מלהנעים קולה בשיר, אחר כך מנעה מעצמה כל שיחה אחר כך גפלה עליה מרה שחורה אחר כך חלתה חולי קשה ומשחלתה התחילה מצערות 28".

שינוי זה שחל במצבה הנו שינוי הדרגתי. תחילה היא פוסקת מלשיר – והלוא קולה הוא זה שייחדה. כמה וכמה פעמים מודגש בסיפור שבקולה היא משיפעה על הסוכבים אותה ומושכת את לבותיהם 29.

השלב השני הוא השתיקה והאלם.

השלב השלישי – מרה שחורה.

השלב הרביעי – מחלה קשה.

השלב החמישי – החלה מצערת את גמזו בעלה – או כפי שנודע לנו קודם לכן מפי המספר 30 – "היא מכה אותו ונושכתו ומקרעת את בגדיו". תיאור דומה נמצא בזהר בנוגע לשכינה. כאשר השכינה כינה נתונה במצוקת הפירוד בשל חטאי ישראל השפע העליון ניטל ממנה והיא כאילמת וחסרת אונים. בזהר חלק א' דף ל"ו נאמר: – "כתוב נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר. נאלמתי דומיה" – פסוק זה השכינה אמרה בגלות – מה הטעם משום שקול 31 מנהיג את הדיבור 32 כיוון שהיא בגלות הקול נפרד ממנה ומלה אינה נשמעת שהיא דומיה בגלות ושוחקת בלא קול".

כאשר היא נתונה במצוקת הפירוד היא ממעטת עצמה במיעוט רב עד שלא נראה ממנה אלא זעירות של נקודה אחת והיא אומרת: "שחורה אני" 33.

כששפע הספירות מסולק ממנה גובר כוח הדין שבה ומתפרץ במלוא עוזו וחמתו ואז היא פועלת כאש שורפת ומכלה, והיא מפילה אימה על העולם והבריות 34.

על סופה של גמולה אנו נודעים מפיה של עדנה נכדתו של עמרמי. זו מספרת 35 כי "בלילה שעבר

25 היכלות רבתי.

26 תיקוני זהר תיקון מ"ד.

27 זהר חלק א' רכ"א ע"א.

28 עידו ועינם ע"ב.

29 גמזו שנמשך אחרי קולה, וכן גינת הרושם את השירים מפיה.

30 עמי שבי"ד.

31 פירושו ספירת תפארת – הקב"ה.

32 פירושו השכינה – ספירת מלכות.

33 זהר ח"ג מה"ב.

34 וראה זהר חלק ג' דף ק"י ע"ב.

35 עידו ועינם עמי שצ"ב.

14 שם – 112.

15 תיקוני זהר דף קיד"ב.

16 זהר חלק א' קצ"א/א.

17 זהר חלק א' קפ"א.

18 זהר חוש בראשית ז' ער ח'.

19 עידו ועינם סט"ד.

20 עידו ועינם סט"ז.

21 טוכנר עמ' 111.

22 זהר ח"ג דף י"ז.

23 עידו ועינם עט"ו.

24 משמעות השם גרופית אינה ברורה ואולי בגור השם דרך משחק המלים שרף – שרופית – גרופית? בהט בספרו ש"י עגנון, חיים הוז, עיוני מקרא, יובל, תש"ה, מפרש גרופית – ארופית ומקשר אף שם זה עם המגריפה. בזהר נקראים המלאכים מגרופין והשכינה בקראת מגרופיא. תיאור המגרופין המלאכים בא בהקשר להורדת השפע ומתקשר למוטיב הציפור. המלאכים הם הציפורים השרים ונשרפים. זהר א/קנד"ב. זהר חוש רכ"ב.

יצא אדון אחד מחדרו ראה אישה מטפסת על הגג. קפץ ועלה להציל אותה מן הסכנה נשמת המעקה ונפלו שניהם ומתו. לאחר מותו של גינת כשבאים מטעם השלטונות לבדוק את חדרו מוצאים שני פחים מלאים אפר של ניירות שרופים, ותוהה המספר: "אימתי שרף את כתביה באותו לילה שהחזיר גמזו את גמולה או באותו לילה שיצא להציל את גמולה ונהרג עמה?"³⁶ שני המוטיבים — השריפה וההליכה על הגג מתקשרים יחד בזהר³⁷. שם מסופר, שכאשר נשרף בית המקדש — עלתה השכינה על גגו.

הקבלה החייתית את דמות השכינה האגדית. באגדה מופיעה השכינה כהתגלות הקב"ה ואילו הקבלה הפכה אותה לדמות המלווה את עם ישראל בכל דרכיו, לדמות אישה ממש, אישה הנאהבת והמצפה לאהבה, המקנאה ופוגעת בצר לה²⁸.

בדמותה של גמולה בסיפורנו שילב עגנון מוטיבים מן הקבלה המתקשרים לדמותה של השכינה.

ב. בעלה של גמולה גבריאל גמזו הנו זה אשר דרכו מתוודע המספר — ואנו הקוראים — לשתי הדמויות המרכזיות בסיפור: גמולה וד"ר גינת. חידת זהותו של ד"ר גינת נבנית בעזרתו ואף נפתרת בעזרתו בסיומו של הסיפור כשהוא חוזר ואומר במפורש:³⁹ "הוא הוא אותו חכם ירושלמי, הוא אותו מלומד שמכרתי לו את הסגולות... גינת הוא שמכרתי לו את הסגולה...".

גמזו מזוהה אצל טוכנר כעם ישראל ואף כאן הולכים המפרשים האחרים בעקבותיו.

טוכנר עמד בעיקר על משמעות חלקו השני שבשמו של גבריאל-גמזו⁴⁰ — ואמר כי שם זה בא על דרך האסוציאציה כדי לרמזו על זיקת אופי וזהות גורל סמלית עם נחום איש גמזו, שהיה סומא בשתי עיניו, גידם משתי ידיו וכו' ושעל כל דבר שהגיע לו היה אומר "גם זו לטובה".

השם גבריאל מופיע באגדה ובקבלה כשמו של מלאך המייצג את מידת הדין. שילוב השם — גבריאל גמזו — מסמל, אולי, את מידת הדין וקבלתה.

שמו של גבריאל גמזו בגימטריה מובילנו אל דמות או כינוי — היהודי-רבני, (גבריאל גמזו בגימטריה — 302 וכן הכינוי: היהודי רבני). גם אם לא נלך בדרך דרש זו נראה שאת הדמות הזו הוא מייצג בסיפורנו.

הופעותיו של גמזו מלוות בסימן ההפרעה.

גמזו מפריע למספר המנמנם ומפר בכואו את שלוות השקט והמנוחה בה נתון המספר.

בבואו בפעם הראשונה, מתאר המספר את בואו — כשהוא שומע קול ניקור ומדמה שעכבר בא ומנקר בבגדים או בספרים. עצם הציור מעלה תחושה לא נעימה כשאליה מתלווה החשש, ולבסוף עם פתיחת הדלת — באה התמיהה הגדולה — וכפי שהוא מתאר זאת⁴¹: "נחבאו מלי בפי מרוב התמיהה".

גם בפעם השנייה מתאר המספר את בואו של גמזו כמעשה המפריע ומפר את השקט⁴²: "עומד אני בחלון ומסתכל בגן כל עץ וכל שיח מנמנם וישן אבל בין האילנות שבגן קול מתהלך והולך.

אם אין זה קול פעמותיו של גינת שחזר מן הדרך אפשר שהוא קול רגליו של גבריאל גמזו... ובהמשך "הלבנה התמה הברה לא הטענתי לא איש אחר הולך ובא אלא גמזו".

הקול המתהלך בין האילנות מעלה את הקונוטציה של סיפור בראשית⁴³. מיד לאחר החטא הראשון שומעים אדם וחוה את קול אלוהים מתהלך בגן. הפחד הראשון של האדם מתקשר לקול אותו הוא שומע — ואכן מיד לאחריו בא העונש וצו הגירוש.

למרות ההפרעה שישנה בהופעתו של גמזו מדגיש המספר, כי גמזו רצוי לו בכל עת כשם שהוא רצוי לכל יודעיו ומכיריו.

מי הוא גבריאל גמזו? — אנו שומעים עליו כי הוא בן תורה המכיר את רוב העולם. הוא סייר בארצות רחוקות והביא משם פיוטים, כתבי-יד ודפוסים בלתי ידועים. כל אלה משמשים את גמזו בהווה — וההווה לא בא אלא לשם העבר — וכפי שמספר עליו המספר⁴⁴: "על כל מאורע ומאורע היה מספר מעין מאורע כאילו מה שאירעו באחרונה לא בא אלא כדי לתלות בו ראשונות". זיקה זו של גמזו לספרים וכתבי יד מסתבר שהנה חיצונית בלבד⁴⁵. "ספרים שלא עברו עליהם ארבע מאות שנה אינני מסתכל בהם", ועוד הוא מעיד על עצמו⁴⁶ — "מסתכל אני בקנקן ולא במה שיש בו".

זוהי ראייה חיצונית של דברים, ועל כך אף מעיד מראהו של גמזו שהוא בעל עין אחת — כלומר ראייתו מוגבלת.

עיוורון זה בא לו לגמזו בעת לכתו במדבר לאחר 40 יום. מוטיב ההליכה במדבר ומשך ההליכה אף הוא מרמז על דמותו הסמלית של גמזו.

גמזו פוגש בגמולה כשעולמו חשך בעדו וגמולה ואביה טיפלו בו וסעדו אותו במחלתו. מוטיב הראייה המוגבלת מודגש הדגשת יתר בסיפור קבלת העלים מידיו של גבריה בן גאואל.

סיפור זה מזכיר, לדעת טוכנר, את מעמד הר סיני ונכלל להוסיף לדבריו, כי מוטיב המערה, שבה אצורים וגנוזים סודות, מופיע הן באגדה והן בזהר⁴⁷.

גמזו מתאר את העלים כשעליהם כתובות אותיות. אותיות אלו נראות כתובות בגוונים שונים, בתחילה זהב ותכלת וארגמן ואח"כ הוא אומר⁴⁸ "עם כל ראשי צבעי הקשת". גם בזהר נמצא, כי התורה הייתה כתובה מלכתחילה באש שחורה ובאש לבנה⁴⁹. ונראו בה כל גוני הקשת — ללמדך שכל המידות כולן מצויות בתורה.

בהתחלה רואה גמזו את הצבעים — אך תוך כדי הבטה הצבעים משתנים. סימפוניית הצבעים הופכת לאט לאט לצבע אחד (צבע האצות או אח"כ חוטי הכסף שרואים בלבנה) ובשלב השלישי חל שינוי מוחלט בגוונים וכפי שהוא אומר⁵⁰: "ולענין האותיות כל הצבעים שראיתי תחילה נתלשו אחר כך ונשתנו שנוי גמזו".

43 ראה בראשית פרק ג.
44 עדו ועינם עמי שניט ש"ס.
45 עדו ועינם עמי שס"ה.
46 עדו ועינם עמי שס"ה.
47 וראה, למשל, זהר חלק ב' דף י"ג.
48 עדו ועינם עמי שני"ז.
49 וראה זהר חלק ב' דף פ"ד ע"א ע"ב.
50 עדו ועינם עמי שני"ז.

36 עידו ועינם עמי שצ"ד.
37 וראה זהר חלק א' רב ע"ב.
38 בזהר מרובים התיאורים הארוטיים המתקשרים לשכינה.
39 עידו ועינם עמי שצ"ג שצ"ד.
40 טוכנר שם, עמ' 112.
41 עדו ועינם עמי שני"ג.
42 עמ' שס"ה.

כוח ראייתו של גמזו השתנה, הלך ונחלש. ולא זאת בלבד אלא כל כולו השתנה. בעבר מחואר גמזו כמי שתר והולך בארצות השונות בחיפושיו אחר כתבי יד. הוא עובר ארצות ימים ומדבריות ומגיע אל מקום ישובם של יהודים מצאצאי גולי בבל⁵¹. מול העבר מתואר גמזו בהווה כאיש היושב טמון בביתו ושומר את אשתו, ולא עוד אלא שאינו יכול לצאת לעסקיו באור היום אלא בלילה⁵² "משום שאשה זו מכה אותו וגושכתו ומקרעת את בגדיו".

מלאכתו של גמזו בלילה, זמן שלטונה של מידת הדין הרפה⁵³. המספר מדגיש עניין זה בספרו על עצמו ועבודתו — בניגוד לגמזו עושה הוא המספר מלאכתו כל זמן שהשמש מאירה ואילו מששקעה החמה אומר הוא על עצמו⁵⁴: "שקעה החמה מגיה אני את עבודתי, הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה וגו' שיעמול תחת השמש שכל זמן ששמש בעולם טוב בעולם ויפה בעולם". ולגבי הלילה והלכנה הוא חוזר ומדגיש "אשרי מי שנאות לאורה ואינו נפגע". גמזו לא נאות לאורה — ונפגע. יסוריו של גמזו ניכרים בפניו העצובות וכל הופעתו אומרת נמיכות קומה ורוח. הוא מתואר כמי⁵⁵ "שעיניו נבוכות וקולו ממועך ופניו מצויירים כפני יהודי מימי הביניים שנתגלגל לדור זה".

כלומר, גמזו אינו שייך באופן טבעי לדור זה ורק בדרך הגלגול הגיע לדורנו. עניין זה של הגלגול חוזר בשנית ובשלישית. גמזו מצטייר בהרהורי המספר כעלוב, נכה רוח, שפל ברך, שדיכאו הקב"ה בייסוריו. המספר מהרהר במצבו זה של גמזו ואומר לעצמו, כי מצבו זה לא בא לו על מעשים שעשה בגלגול זה. בעוד שהמספר מכיר בגלגול ומאמין בו — גמזו מלגלג על תורת הגלגול ולא מכירה. הוא אמנם אומר על עצמו, שאולי, בגלגול שלישי או רביעי יביט בספריו של גינת, אך עצם האמירה מסגירה את אומרה שאינו מבין ומתמצא בסוד זה שהקבלה העלתה אותו.

גמזו אינו יוצר בעצמו. הוא משמש תלמידי חכמים וממציא כתבי יד ודפוסים לאחרים — לחוקרים ומלומדים. הוא עצמו אינו כותב, ולא עוד אלא שבמחיצתו משתתקת גמולה. גמזו אינו מבין את שפתה של גמולה. בשירתה הוא שומע אמנם את קולות המלאכים השרים לקב"ה, אך כפי שהוא מעיד על עצמו⁵⁶ "אני שומע ואיני מבין מלה". גמזו מעולם לא התקרב אל גמולה כדבריה⁵⁷: "שאל אותו אם ראו עיניו את בשרי" — היא אשתו רק מתוקף הקידושין שקידשה כדת משה וישראל.

פעמיים חטף גמזו את גמולה. אך מה רב ההבדל בין שתי הפעמים הללו. בפעם הראשונה חטפה והקדים את גדי בן גאים, אותו שאמר כי גמולה מיועדת לו מיום שינקה עמו משדי אמו. דמות צדדית זו הנה סמל לטיטרא אחרא⁵⁸. גמזו הקדים את גדי בן גאים, אירוע זה הגו אירוע מרכזי בחייו והוא מוכן לתת את כל חללו של עולם כדי שיזכה לראות שוב אותו שחוק ששחקה גמולה באותה שעה⁵⁹. אז שמחה היא עליו. ואילו בפעם השנייה מחזירה גמולה ראשה ממנו וקוראת מתוך

51 פרטים רבים בספור ובדרך התיאור מקבילים לדרך התיאור והספור של בעל "אבן ספיר" — ספרו של יהודי מקובל מירושלים מן המאות שעברה שמתאר מסעותיו במימין בתורו אחר עשרת השבטים.

52 עור ועינם עמ' שב"ד.

53 בקבלה — ספירת מלכות השכינה.

54 עמ' ש"ו.

55 עמ' שב"ה.

56 עמ' שס"ד.

57 עמ' שפ"ט.

58 הגדי מופיע בזהר כסמל הטיטרא אחרא — זהר פרשת משפטים דף ק"ה, וכן נמצא בזהר שגם ספירת מלכות (השכינה) וגם הטיטרא אחרא יונקים כוחם מאותו מקום — מספירת גבורה. פעמים רבות נמצא גם את התיאור הטיטרא אחרא האורב לשכינה כדי לחוספה.

59 עמ' שפ"ג.

זרעותיו אל חכם גדעון. גמזו אוחז בה בכל כוחו ואילו היא מתוארת כמי⁶⁰ "שהלך כחה ממנה באותה שעה". גמזו מחזיק בגמולה אך הדבר שהוא מחזיק בו הוא חסר כוח ואלמלא החזיק בה הייתה נופלת.

בביתו של גמזו — אינה זוה גמולה ממיטתה. כלומר, היא מעין מתה-חיה. גמזו היהודי-הרבני אינו מסוגל לשמור על רוחה של גמולה. אותן סגולות שקיבל מאביה של גמולה אבדו לו. ואין זו סתם אבידה. סגולות אלו עברו מידי יד יד"ר גינת ומרגע זה ואילך עוברת גם גמולה אליו. ושוב היא נפתחת, מדברת ומשוררת.

מותה של גמולה מחולל מפנה בגמזו⁶¹ "מבוכת נפשו זו בת לווייתו שהייתה מלוותו כל הימים פרשה ממנו לשעה קלה ובמקומה באו שני בני לוייה חדשים תמהון ויגון". רק עתה תופש גמזו ומבין את הקשרים שהיו סמויים לגבי כל הימים. עתה הוא מבין את הקשר בין חכם גדעון החוקר הירושלמי אליו עברו העלים — וד"ר גינת.

גמזו מייצג אפוא את היהדות המסורתית שניסתה לכלוא את תורת הסוד באיכורים שונים — הדומים לאותו בגד רטוב ששם גמזו ליד מיטתה של גמולה. אך כמו שאומר גמזו, גם (אם) יתלה על הדלת שבעה מנעולים וינעל כל מנעול בשבעה מפתחות ויזרוק כל מפתח בים אחד של שבעה ימים של ארץ ישראל — תמצא זו את כולם תפתח תצא ותלך...

גמזו קיבל מגבריה את העלים ואת בתו גמולה. גבריה ניסה להכניס את גמזו לתוך הפרדס — אך גמזו אינו נכנע ב"שלשלת הקבלה", הוא אינו האיש המתאים לכך.

לגביו האותיות חסרות צבע וגוון והמלים והשירים נראים לו בדויים מן הלב ואפילו את הד קולם (דבר ששומע המספר — לפי עמ' שמ"ה) אינו שומע.

ג. גבריה בן גאואל, אביה של גמולה, מתואר בפיו של גמזו כגבר בגוברין. גם שמו מעיד עליו — גבר — יה, גאו — אל. אם נדרוש את שמו על דרך הקבלה נראה שיש בו רמז כפול. יה הריהן שתי הספירות חכמה ובינה שהן אבא ואמא. גבר — יה הרי הוא הבן — הגבר — שהיא בסולם הספירות ספירת תפארת או כפי שהיא נקראת גם הקב"ה. גאו — אל: אל הנה ספירת חסד ואילו גאון מורה שוב על ספירת תפארת — הקב"ה. גאואל מורה על ספירה זו כשהיא בסימן החסד. ספירה זו תפארת הנקראת גם, כפי שציינתי, הקב"ה — מופיעה בצירוף המרכבה בזהר⁶² בתיאור הג'ל: "ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתן" — אלו ארבע זויות גדולות עליונות קדושות שאותן רקיע מותחן וכולן כנפיהן מתחברות זו בזו לכסות גופיהן ובשעה שהן פורשות כנפיהן נשמע קול כנפי כולן שאומרות שירה. ואותו רקיע (הקב"ה) עומד על ראשיהן ולכל מקום שהוא הולך, מסוככות פניהן לאותו צד, והפנים נכללים ב⁶³. הן מסוככות פניהן לארבע זויות וכולן מסוככות בריבוע שלו. הוא נגלף בארבע פנים: פני אריה, פני נשר, פני שור, פני אדם. כשגמזו מתאר את גבריה הוא אומר עליו⁶⁴: "פניו פני אריה כחו כח שור והוא קל ברגליו כנשר בעפיפתו".

נראה כי גבריה בן גאואל מקביל בהופעתו לקב"ה. טוכנר מזהה את גבריה עם דמותם של משה

60 עור ועינם עמ' שפ"ט.

61 עור ועינם עמ' שצ"ג.

62 זהר הלק א' ע"א ע"ב.

63 כלומר ברקיע נתקיים כפני ארבע התינות.

64 עמ' שס"ב.

רבנו ור' עקיבא. ואכן, משה רבנו וגלגולו ר' עקיבא מזוהים בקבלה עם ספירת תפארת — שהיא הקב"ה.

זיהוי זה יכול להתקבל על דעתנו אם נעמתו עם הטקסט. גבריה בן גאואל הוא זה שמחזק את לבם של האנשים חולי הלב מחמת אריכות הגלות ומחמת התוחלת הממושכת. הוא זה המביאם לידי זכרון ההבטחות והיעודים שיעד לנו הקב"ה לימות המשיח. גבריה בן גאואל מזוהה בתוכו את חסדי האל וגבורתו. "רוממות אל בגרונו וחרב פיפיות בידו".

גמזו מתאר את גמולה ואביה היושבים ומשיחים ביניהם⁶⁵: "פעמים בנחת ופעמים במהירות, פעמים בפנים שוחקות ופעמים בפנים של אימה". החוויה המיסטית מתקשרת לחילופי רגשות פתאומיים מנחת למהירות ומשחוק לאימה⁶⁶.

ציור דמותו של גבריה העומד על צוק הסלע⁶⁷ מצוי במסגרת של משפט תנאי ארוך ומתמשך "אילו ראית... ותשובתו — היית רואה דוגמא של ימים טובים שהיו לישראל... הופעתו זו של גבריה כש"מצגפת תכלת בראשו ושער ראשו וזקנו מתנופף בהדר תלתליהם, ועיניו החומות מאירות כשני שמשות, ורגליו יחפות וגון עורן כעין הזהב, שני גודליו מקושים בסלע והסלע מגביה עצמו ועולה ומעלה עמו שירה מן התהום" — מצוירת בציור המלכות והיא מקבילה להופעת האל על כסא הכבוד בספרות יורדי מרכבה.

גמולה ואביה גבריה מייצגים שני אספקטים באלוהות ובתורה. האספקט הגברי — גבריה — אספקט התורה שבכתב. והאספקט הנשי — גמולה — אספקט התורה שבע"פ.

שני היסודות הללו מתמזגים לאחד, דרך תורת הסוד הרואה בהם אחדות אחת והשוללת את הפרדתם זו מזו. גלגוליה של תורה זו מקבילים לגלגוליה של גמולה. ברשותו של גמזו הפכה תורה זו להיות תורה מתה — "השוכבת על מיטתה ואינה עושה דבר". רק בזכות המחקר — ד"ר גינת — חזרת התורה אל מקורותיה ומעלה מחדש את סודותיה ושיריה הקדומים, "שירי עיינות המים הדבוקים בשירי ההרים הגבוהים".

גבריה מבטא לזכות את גמזו בתורת הסוד. הוא מעניק לו מאותם עלי סגולה השמורים במקום נסתר במערה. אך גמזו למרות שהוא מכיר בגודל החוויה העוברת עליו בתארו את אביה של גמולה (גבריה), כאילו בעתק באותה שעה מעולם לעולם⁶⁸ ולא עוד, אלא שהוא עצמו — ניטלה לשונו ממנו וניטל כוחו לשאול דבר. אך גמזו, כפי שכבר אמרנו, אינו יכול לחדור לתורת הסוד בשל הווייתו. לגביו — משתנים העלים והאותיות משירות את גוניהן. סודות התורה לא מתגלים לו לגמזו — וסופו שהוא מאבדם לגינת.

גבריה נפגע מציפורני הגשר — שהנו סמל לאומות העולם הרודפים אחר ישראל⁶⁹. מותו של גבריה בא עם כלות שבעת ימי המשתה. המספר 7 הנו בעל משמעות מיסטית בקבלה ומתקשר עם תורה שלמה הנקראת תורת השמיטות. 7 הספירות התחתונות נקראות שבע ספירות הבניין והן

השולטות על עולמנו. כל שבעת אלפים שנה באה לעולם שמיטה אחרת — העולם נחרב ומוקם מחדש וגשלת ע"י ספירה (או מידה) אחרת⁷⁰. פני העולם משתנים בהתאם לאופיה של הספירה וכן הקריאה בתורה והבנתה⁷¹.

כליונו של גבריה מותיר את גמולה בידי בעלה. גמולה המנוחקת מאביה — ממקור השפע ממנו יגקה חכמה ודעת, נאלמת דום.

ד. ד"ר גינת.

שמו של ד"ר גינת מוזכר לראשונה בפיה של גרדה (אשת גרייפנבך). הזכרת שמו גורמת לו, למספר, שיתנדנד לבדו⁷². לגבי המספר לא היה גינת בכחית אדם מוחשי. המספר מתאר את תחושתו בכך, שהוא חוזר ומציין שהוא נרגש וסערת גפש תקפה אותו. "הרגישה גב' גרייפנבך שאני נרגש"⁷³...

"הבלגתי על סערת נפשי". תחושות אלו הן ביטוי לתשוקתו של המספר לדעת ולשמוע דבר על ד"ר גינת. הוא עושה הכול כדי לסובב את השיחה לנושא המעניין אותו, היינו — דוקטור גינת.

מתוך כך אנו למדים, כי ד"ר גינת מרבה היה בנסיעות, והיה בא לבית הגרייפנבכים לפוש בין בסיעה לבסיעה. ובבואו לחדרו הסתגר בו.

אלה הם הדברים הנודעים לנו לגבי אישיותו של גינת. מה עוד שהמספר מציין את גדולתו במח"קרי: "אמרו הראשון צ"ט מלים של לשון עדו משך אליו עיניהם של רוב חוקרי הלשונות וכ" שהוציא אחר זה את ספר הדקדוק ללשון עדו לא היה חוקר שלא נתעסק בו. אבל עיקר גדולתו ודאי הם ההמנוגים העינמיים שנתגלו על ידו"⁷⁴.

כבר מפרטים אלו מצטיירת לפנינו דמות אדם בודד⁷⁵, נע ונד העוסק במחקרו והסגור בתוך עצמו. מתוך הפרטים הללו עולה דמות משונה, שבסך-הכול אין מכירים אותה כיוון שאף עם בעלי ביתו אינו מדבר, ופרט לבקשתו הראשונה לשכור חדר לא דיבר עמם דבר.

לפרטים אלו מצטרפים פרטים נוספים, שהם בחינת ספק דמיון ספק מציאות, ורוח האגדה מרחפת עליהם. גברת גרייפנבך מספרת למספר, כי בעלה אמר עליו, על גינת, כי ברא לו נערה⁷⁶. גרייפנבך עצמו בשמעו את דברי אשתו צוהק ומוכיר את אגדת המשורר והנערה שהתקשרה בשמו של רשב"ג.

מדבריה של גרדה אנו למדים, כי שמעה קול אישה מחדרו של גינת, שלשונה לשון משונה, ולפי קולה, קובעת גרדה, כי אישה מרת נפש ועצובת רוח היא.

מדברי הגרייפנבכים למדים אנו, שאף הם אינם בטוחים בעצמם אם הלום היה זה או מציאות.

גרייפנבך אף מראה למספר שני עלים, שיש בהם כוח סגולה, שקיבלו מידיו של ד"ר גינת כמתנה. הגרייפנבכים מאמינים לדבריו של גינת בדבר העלים — לפי שהוא, כפי שהם אומרים — "אדם בלא רמיות".

⁷⁰ כיום מצוים אנו לפי הקבלה בשמיטת הדין.

⁷¹ תורה זו מצויה בהרחבה בספר-התמונה.

⁷² עדו ועינם עמ' שמ"ד.

⁷³ עדו ועינם עמ' שמ"ה.

⁷⁴ עדו ועינם שמ"ד.

⁷⁵ "אורחים אינו מביא לתוך ביתו" — ע' שמ"ו.

⁷⁶ עדו ועינם שמ"ז.

⁶⁵ עמ' שס"ד.

⁶⁶ בהיכלות רבתי פרק ה' מתוארים בעלי הסוד שזכו לראות בכסא הכבוד כך: "מבטלי גזירה — מפריי שבוועה/מעבירי חימה — משיבי קנאה/מוכירי אהבה — מטדרי דעות לפני הדר היכל גורא / מה לכם שאתם מרגיבים / ופעמים לכם שאתם שמחים? / מה לכם שאתם גוראים / ופעמים לכם שאתם מבוהלים? / אמרו: כשאופני גבורה מרכבה מרקידים / עומדים אנו בבחלה גדולה / וכשבבורי שכינה מרכבה מאירין / אנו שמחים שמחה רבה".

⁶⁷ עמ' שס"ג.

⁶⁸ עדו ועינם עמ' שג"ז.

⁶⁹ וראה זהר פרשת משפטים.

ד"ר גינת עולה לפנינו בפעם השנייה דרך הרהורי המספר — המנסה לקשור אותו עם אותו קונה, שקנה מידידו של גמזו את כתבי היד ועמהם הסגולות. ודוק, ניסיונותיו של המספר לדחות הרהורים אלו מלפניו מגבירים בנו הקוראים את הרושם שיש קשר בין הדברים. עדיין איננו יודעים, מה טיבו של אותו חכם ירושלמי שקנה את כתבי היד, אך יודעים אנו, כי יש בו כוח השפעה על גמולה — שעד כה נאלמה דום ואילו עתה כשראתה את הקונה — חזרה לשיר ולדבר בלשונך⁷⁷. גמזו מקשר את הקונה עם החכם הירושלמי שהתגלגל למקום ישובה של גמולה. מדבריו מצטייר האיש כאיש קדוש וחכם, אשר בואו למקומה של גמולה היה בחזקת נס. "דבר שכזה לא מתרחש אפילו אחת לשמיטה וליובל". ולא עוד שריפא את אנשי המקום ממכאוביהם, "לימד אותם דברים שמקילין טורח החיים ולא בטל מהם מעות. ואם נתנו לו מתנה נתן כנגדה מתנה"⁷⁸.

גמזו סבור, כי איש זה אינו חכם ירושלמי אלא מלומד אירופי וכראיה לדבר נאחז הוא בכך "שהיה כותב על פינקסו כל השירים שומע מפי גמולה ואפילו שיהותיה עם אביה"⁷⁹.

מתוך קטע זה יכולים אנו להבין, כי מטרתו של אותו חכם הייתה — רישום השירים והשיחות. הוא עזר לאנשי המקום ולא רצה שכר על עזרתו. מסתבר כי שכרו היחיד היה רישום אותם שירים ואותן שיחות.

תגליתיו של ד"ר גינת זוכות להארות נוספות מפי המספר, כשהוא משבח על כי גילה דברים שהיו מכוסים כמה אלפי שנים.

טוכנר⁸⁰ סובר, כי דמותו של גינת מוצגת בסיפור באור שלילי. בדרך הדרשה מנסה טוכנר להראות שדמותו מנוגדת לנאמר בתלמוד לגבי אלו הדורשין במעשה מרכבה, ומציין את הקו האנטיסטי שבדמותו — כחוקר שאין לו כל יחס נפשי לקדושת האובייקט הנחקר. אם נבדוק היטב בכתובים בראה, כי יחסו של המספר אל גינת אינו כזה. להיפך — החיוב מרובה על השלילה. שמו — מרמו על מהותו. גינת הנה דרכם של המקובלים לחדור לתוך תוכנם של הדברים ולגלות את סוד האלהות הטמון בדברי התורה. זוהי דרך הגימטריה הנוטריקון והתמורה. גינת החוקר מנסה לחדור ולחקור שפה קדומה זו — לשון עזו, והמנונים קדומים אלו — ההמנונים העינמיים. המחקר — מביא רפואה לגוף, הוא עוצר כל מיני מחלות בלא השבעות⁸¹ ואף לנפש מביא הוא מרפא, וגאולה — גמולה שנאלמה דום שהייתה שקועה במרה שחורה מתעוררת לקראתו ופותחת פיה ושרה. התעוררות נפ־ שית זו של גמולה כלפיו מוצגת בכאב מול יחסיה של זו לבעלה.

המחקר אכן בא על חשבון משהו. ואם נאמר, כי גמזו מייצג את דמות היהדות המסורתית, הרבנית, בראה, כי עמדת המספר היא, כי מחקר הקבלה הוציא את זו ממקום חיותה בה נידונה הייתה לאלם ולשתיקה.

עם זאת בסצינה הדרמטית שבה נערך עימות בין גבריאל גמזו בעלה החוקי של גמולה לבין ד"ר גינת, מוותר החוקר, והוא אומר לה: "לכי גמולה אחר אישך"⁸². לדברי אהבתה של גמולה: "אחר כל השנים שציפיתי לך", אין הוא מגיב, אלא חוזר ומדגיש: "אישך הוא". לכשהיא שואלת, "מה אתה ליי", הוא אומר — "אני איני לא כלום"⁸³. ודוק — לא נאמר "אני איני לך לא כלום",

77 וראה עמ' שבי"ט.

78 עמ' שפ"ז.

79 עמ' שפ"ז.

80 משולם טוכנר "פשר עגנון", הוצאת אגודת הסופרים בישראל, תשכ"ה.

81 עמ' שפ"ז.

82 עזר ועינב שפ"ח.

83 עזר ועינב שפ"ח.

אלא "אני איני לא כלום"⁸⁴ — כלומר שלילת האני וביטולו בלבד. האם אכזריות יש כאן — כדברי טוכנר?

גם בקשתו מגמולה כי תשיר את שירת גרופית הציפור אינה מעידה על אכזריות ותועלתניות — מותה של גמולה יביא אף למותו וכפי שאומרת גמולה "אשיר את שירת גרופית וגמות"⁸⁵. אין הוא מואס בגמולה — כדבריו של טוכנר — אלא במאבק הזה הוא מרגיש וחש כי אין ידו על העליונה וכי מעשיו הם בחינת מעשי אדם עם אשת איש ולכן הוא חוזר ואומר לה — "לכי גמולה לכי עם אישך".

גינת צופה כנראה את מותו. עובדה לכך האיגרת בה מבקש הוא לבטל הוצאת ספריו. ולא עוד אלא אף שריפת כתביו מסמלת את תחושת החורבן שבאה עליו לאחר העימות.

מותו מתואר כמוות הירואי. הוא מת בנסותו להציל את גמולה ובופל עמה.

אך שלא כדברי קורצווייל⁸⁶, סיומו של הסיפור אינו כה פסימיסטי. נשמת המת מאירה והולכת מספריו — וכבר התחיל העולם מכיר בחינם ויופיים של ההימנונים העינמיים.

עדי צמח במאמרו "על עזר ועינב"⁸⁷ קובע בפסקנות, כי ד"ר גינת אינו אלא חוקר כנעני רמאי, שאינו רואה עצמו כממשיך היהדות המסורה ואינו רואה בה את מקורות הרוח האמיתיים. ובפסקנות יותר הוא מזהה את לשון עזר והימנוני עינב כשירי העלילה הבבליים⁸⁸. כסימוכין לפירושו זה גדולה מביא הוא את ההתפעלות מ"עזר ורוחם וגאון שירתם". מפליא הוא אם כן הקשר לפי פירושו זה בין גמולה — שאותה מזהה עזר צמח כשכינה וכרוח ישראל (וכאן מקבל הוא את פירושו של טוכנר) ובין אותם מזמורים בבליים.

הבעיה שעומדת לפנינו היא מה משמעות השמות "עזר ועינב".

טוכנר בדרך הדרוש דורש — "עזר ועינב" — יעוד ומעיין, ומפרש — אלו הם מעיינות התורה ויעודה⁸⁹. מה מוסר לנו הכתוב על מזמורי "עזר ועינב"? המספר חוזר ומדגיש לפנינו את עתיקותם של המזמורים, ולא עוד אלא שמתוכם שומע הוא חד — חד קולה של שירת קדומים. הוא מציין את יופיים וחינם. הם משמשים חוליה נעלמת בשלשלת הדורות, הם מגלים טמורות שהיו בעלמות ולא עוד אלא שאף חשוכות ומשובחות הן⁹⁰. היכן הביקורת והשלילה? שמץ של ביקורתיות נשמע, ועליו מסתמך צמח, כדבריו של גמזו. גמזו מספר בהערת אגב כי גמולה גילתה לו שלשון בדויה היא שבוך להם היא ואביה לשעשע את לבם.

גמזו אינו מבין כמובן לשון זו, בלשונות האחרות בהן משתמשת גמולה הוא מתקשה — "בראשונה קשה היה לי להבין דבריהם. אפילו כשדיברו עמי בלשון הקודש, לפי שהם מרבים במלכים וממע" טים בשואים ומבטאים רוב המלים לא כדרך שאנו מבטאים"⁹¹.

84 הדגשה שלי מ. א.

85 עמ' שפ"ט.

86 ברוך קורצווייל, מסות על ספר עגנון, הוצאת שוקן, תשכ"ג.

87 עזר צמח, התפיסה ההיסטוריוסופית בשניים מסיפורי המאחרים של עגנון, הספרות א-2.

88 לעניין זה הוא כותב: "אין ספק כי הכוונה היא כאן לשירי העלילה הבבליים הכנעניים האוגריתיים, כל אותה ספרות טרום תנ"כית וטרם יהדותית".

89 אם נלך גם אנו בדרך הדרוש נוכל לדרוש את השם על דרך הגימטריה — עזר ועינב = 266 = הקבלה ייחודה וסודה = 266, אך זהו פירוש מרחיק לכת.

90 ולעניין זה ראה עמ' שמ"ד.

91 עמ' שס"ג.

רגישות הצמחים

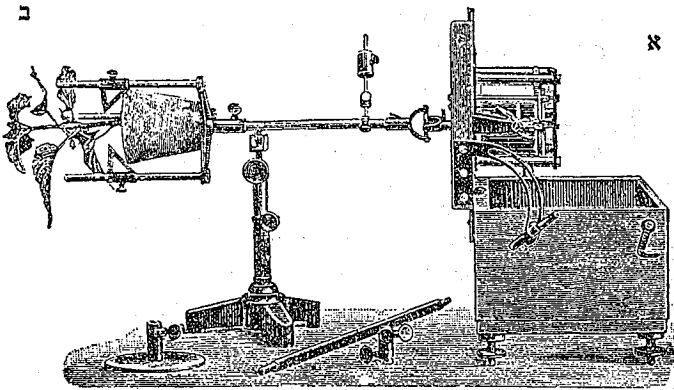
ההגדרה המקובלת של הרגישות היא יכולת תגובה לשינויים בתנאים חיצוניים. הדבר מחצמחים ולבעלי חיים כאחד. זוהי אחת מתכונות החיים, המאפשרת ליצור חי הסתגלות לחסביבה.

אך צמח מגיב לא רק לשינויים בתנאים חיצוניים, אלא גם לגורם חיצוני שאינו משתנה, לציב וקבוע, והוא — כוח גראוויטציה של כדור הארץ.

ידוע לכול, כי גזע של עץ או הגבעול הראשי של צמח עשבוני צומח בדרך כלל ישר למן ואילו השורש הראשי למטה, לתוך האדמה. מגדירים את הדבר בגיאוטרופיזם חיובי של השראשי וגיאוטרופיזם שלילי של הגזע או של הגבעול הראשי.

אך האם זה כוח הגראוויטציה שקובע את כיוון הצמיחה של הגזע ושל השורש הראשי? ניסיון פמאשר את הדבר. אם שמים עציץ עם צמח בעמדה אופקית, מתעקם הגבעול למעלה, ו השורש למטה.

אך לא כן הדבר אם שמים את הצמח בתוך המכשיר הקרוי בשם קלינוסטאט (ר' ציור 1). כן שצוין באות א נמצא מנוע הדומה במבנהו לזה של שעון ושניתן להפעילו גם בנרם חשמלי. תנו אטית מאוד — מ' עד 10 סיבובים לשעה². מנוע זה קשור לחלק ב, שבו מכניסים עציץ בענ אופקית. מפעילים את המנוע תיכף עם הכנסת העציץ ואז צומח הצמח בלי לשנות את כ הצמיחה לא בגבעול ולא בשורש הראשי. מדוע? — מפני שסיבובים אטיים של העציץ מס לציר אופקי מחסלים את השפעת כוח הגראוויטציה, לאחר שכוח זה פועל על הצמח בהתאם ל בובים מכל הצדדים. זוהי הוכחה, שכוח הגראוויטציה קובע את כיוון הצמיחה הן של הגבו הראשי (או של הגזע) והן של השורש הראשי.

ציור 1: קלינוסטאט

1 ge — כדור הארץ; tropos — פניה. 2 כדי לא ליצור כוח צנטריפוגלי.

לשון עדו ומזמורי עינם מתוארים כמשהו עתיק, אך יחד עם זאת, מהערתו של גמזו — כמתחדש, כלשון בדויה.

המחקר המודרני של הקבלה הראה בעליל, כי שפתו של ספר "הזהר" הנה שפה ספרותית מיוחדת. אין זו הארמית הרגילה, אלא זוהי ארמית מעובדת. ב"זהר" נמצא ניסיון לארמיזציה של מלים עבריות, ערביות וספרדיות כשניתן להן מסווה ארמי. שפת ה"זהר" הנה שפה בעלת אופי מלאכותי⁹², אך כלום מוריד הדבר מערכו של הספר, מתוכנו, ממשמעותו והשפעתו או מערך המחברים שנעשו בו ועליו?

החוקר גינת מסר נפשו למען הצלת גמולה — הכוח השופע ומגלה לו את רזי התורה וסודותיה. כביכול חידלון יש כאן, עם מותם של השניים — ולא הוא. הזהר נשאר ומאיר — כפי שאומר זאת עגנון — "נשמתו מאירה והולכת".

92 וראה לעניין זה דבריו של י' תשבי, משנת הוהר.